

חכמה, בינה, דעה.*

במערבא אמרי: דדא ביה כולה ביה, דלא דא ביה, מה ביה?
 דא קני מה חסרי, דא לא קני, מה קני?
 (נדריים מ"א, ע"א)

א.

בגמ' נדריים מ"א ביארו חז"ל את הפסוק: „ועבדת את אויביך ברעב ובצמא ובעירום ובחסר כל" בכמה פנים, רב נחמן אמר בחסר כל—בלא דעה ואמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה, במערבא אמרי: דדא ביה כולה ביה, דלא דא ביה מה ביה? דא קני מה חסרי, דא לא קני, מה קני? כך היה שגור בפי בני מערבא, כי רק זדה האיש שיש לו דעה יש לו כל ומי שאין לו דעה, אף שיהיו לו כל הרברים שבידם לתת אושר לאדם, אין לו כלום. ולא רק אמרה היא במערבא, אלא כך ביארו חכמינו את דברי התורה, כי זהו „בחסר כל“.

מהי דעה זו אשר בלעדה, אם גם הכל ימצא ברשות האדם, עני הוא, ומציאותה מעשרת ומאשרת אותו? סולם העליה ג' מדרגות יש לו: חכמה, בינה, דעה. האוגר ומאסף ידיעות החכמה בכמות מרובה חכם הוא. למעלה מזה היא הבינה, אם אלו הידיעות, אשר רכש לו האדם, נסדרו במערכי הלב, נצטירו בשכלו, מרגיש הוא ידיעות אלו במלא רחבן והקיפן ומבין דבר מתוך דבר, לזה נבון יקרא. העולה על כולן היא הדעת, כשהחכמה, שנתרחבה ונצטיירה בלבו של האדם ע"י הבינה, מתאגדת ומתאחדת עם כל מציאותו ומהותו, עד כדי להחליט כי ידיעה זו אמת מוחלטת היא. להנהיג אותה בכל הלך חייו ועל פיה לפלס מעגלו ולכוונן צעדיו ואחרת בעדו אין. זאת היא מדת הדעת ותולדה היא מהראשונות—חכמה ובינה, ע"י חכמה רבה והבנת לב עמוקה מגיע האדם למדרגת הדעת.

* נאמר ש"ק פ' ואתחנן תרע"ב ונרשם ע"י הרב ר' חיים מרדכי קטץ.

עכשיו נתנו פתרונים אחרים לאלה השמות. אבל באמת רק שמות מושאלים הם ובעיקרן הם כפי מה שבארנו.

הספרים הק' מכנים חכמה בשם „אבא” ובינה בשם „אמא”. אבא הוא המשפיע ומוליד, אמא היא הקולטת השפעה זו. מרחיבתה בקרבה ומשלימתה. „דעת” היא תולדת החכמה והבינה והוא ענין קרוב וקשור לאיזה עצם, וכמו שמצינו בתורה „כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו” וגו' ופירש"י: „כי ידעתיו—לשון חיבה, כמו מודע לאישה, ואדעך בשם. ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחשב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו”. וכן מצינו „והאדם ידע את חוה אשתו”—מכיון שנתקרב אליה נקרא „ידע אותה”. וכן ענין דעה, שמצינו בספרים הק', משמעו דהוא שמתקרבות ידיעות החכמה אל האדם. וכשאלו הידיעות, הנאצרות בלבו של האדם, נתאגדו ונתאחדו בקשר בלתי נפרד ל„אני” הפנימי שלו ורצונו, חפצו ומעשיו הם תוצאה ישרה מהתמוגגות ידיעותיו עם שורש נשמתו. ידיעות כגון אלו, שלו הן, בעלים הוא על־ידהן בהטותו את מעשיו עפ"י חפצו ורצונו שבאו מתוך התישבות החכמה בלבו ונשמתו.

וראוי לאדם להשתדל ולהתאמץ בכל כחו להגיע לדרגא עילאה זו, כי זולת זאת גם החכמה גם הבינה הנמצאות אצלו, אין הן כי אם ערבוב מושגים של מושכלות שונים המונחים אצלו בלי תנועה וחיים, בחסור לו האפשרות והיכולת להשתמש בהם עפ"י כוונם הנכון ואין הוא יודע היאך להפיק את התועלת הרצויה מכל אלו הדברים שנתנו לאשר את בעליהם. סגולות חמדה ואוצרות יקר הפקדו אצלו, אבל אין הוא אדון עליהם. ברשותו הם נמצאים, אבל לא הוא המושל והמצוה בכל אשר לו, כי אין לו הכרעה והחלטה לדעת את אשר עליו, רק יקלע מרגש אחד למשניהו מהכרה אחרת לשכנגדה, ורק ע"י הדעה אפשר לו לאדם למצוא את ההכרעה הנכונה בכל שאלות חייו.

אבל מכיון שהדעת תולדה היא משתי אלו הראשונות, אי אפשר לו לאדם להגיע עדיה רק אם ישתדל לאסוף הרבה חכמה, לאגור ידיעות מרנבות ולהבינן בהבנת לב אמיתית.

מתבטאים אנו „הבנת לב אמיתית”, כי גם מדרגת הבינה אינה קלה ופשוטה, טרם יגיע האדם למדרגת הדעת מעלה גדולה ויתירה לפניו להשתלם בכח הבינה, כי בינה לא נקראת עוד מה